

A BANKKÉRDÉS

IRTA 1916. XII. 31.

MERCATOR.

BUDAPEST, 1909.

RÁTH MÓR.

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000413517

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA BUDAPESTEN.

15094/2

I.

A külön vámterület szempontjai.

A jegybank kérdése nem annyira pénzügyi, hanem par excellence politikai kérdés. Az Ausztriától való gazdasági emancipációnk nemcsak a függetlenségi és 48-as pártnak, hanem mondhatjuk az egész nemzetnek képezi politikai programját és ezért a bankkérdést is közvéleményünk abból a szempontból tekinti, hogy a gazdasági önállósági törekvéseinknek hathatós eszközét képezi-e vagy sem?

A gazdasági emancipációnknak egyik leghathatósabb eszközét a védvám rendszerben kell keresnünk. Korunkban az összes kontinentális államok a védvámrendszert honosították meg, csak a monarchia két állama képez ezen vámpolitikai rendszer alól anynyiban kivételt, hogy egymással szemben a teljes szabad kereskedelem elvét statuálták és tartják fenn; de eltekintve attól, hogy az Ausztriával fennálló vámterületi közösség mai formájában az európai vámpolitikával nem áll harmóniában: az utolsó évtizedek tapasztalatai igazolják, hogy a gyáripar terén Ausztriával szemben mindaddig inferiorításban maradunk, amed-

dig csak a közbenső vámsorompókat fel nem emeljük és a vámvédelem segélyével osztrák importunk túltengését nem sikerül megszüntetnünk. Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a gazdaságtörténelem tanúsága szerint a világ első iparos állama Anglia is csak a vámvédelem segélyével tudta magát a hollandi fejlettebb ipar fensősége alól felszabadítani és hogy a világnak második helyén álló ipari állama, Németország annak idején szintén csak vámvédelem által tudta saját iparát a francia versenynyel szemben talpra állítani. Igaz, hogy a hazai ipar fejlesztéséről szóló 1907: III. t.-c. alapján az 1908. év folyamán állami támogatás mellett 21 új gyár létesítése biztosított. Ezen új gyárakba legalább 17,200.000 K álló és 4,400.000 K forgó tőke fektetendő be és legalább 3300 munkás nyer azokban állandó alkalmazást.

Biztosított továbbá állami támogatással 25 már meglevő gyárnak tetemes *kibővítése*. Ezen gyárkibővítésekbe legalább 14,400.000 K új állótőke és 4,500.000 K új forgótőke fektetendő be és legalább 2300 új munkás nyer azokban állandó alkalmazást.

Az 1907. évi III. t.-cikkben megállapított *állami kedvezmények* 81 iparvállalatnak véglegesen engedélyezettek, 21-nek előzetesen biztosítottak és 114 vállalat részére a már korábban engedélyezett állami kedvezmények meghosszabbítottak.

Gépek és munkaeszközök adományoztattak 74 gyár részére 1,068.674 K értékben, mely gyárak legalább 2600 munkást és 250 tanoncot tartoznak állandóan foglalkoztatni.

Kisiparosok támogatására az 1908. év folyamán 1,811.406 K segély engedélyeztetett. Ezen összegből 277.300 K pénzsegély engedélyeztetett 26 szövetkezet részére. Gépek és munkaeszközök adományoztattak az 1908. év folyamán 427 kisiparos részére 868.748 K értékben, 23 szövetkezet részére 162.740 K értékben, 8 ipartestület részére 29.906 K értékben, 2 ipartársulat részére 2850 K értékben, 14 alkalmi egyesülés részére 49.823 K értékben és egy iskola részére 1500 K értékben. Kisipari gépsegély engedélyeztetett ezek szerint összesen 475 esetben 1,098.097 K értékben, mely összeggel támogatottak összesen legalább 1600 segédet és 750 tanoncot tartoznak állandóan foglalkoztatni.

Hát ezek szép eredmények, de ne feledjük el, hogy ugyanezen időszakban az osztrák kormány is támogatta az osztrák ipart és az ausztriai új gyáralapítások és bővítések úgy mennyiségileg, mint minőségileg felülmulják a magyart. Ennek pedig az a következménye, hogy a magyar iparnak az osztrákkal való versenyképességében az eddiginél kedvezőbb arány nem állott be. Úgy látszik, hogy hazánk fogyasztási képessége nagyobb arányban növekszik, mint amilyen arányban eddig iparunkat fejleszteni sikerült. Ennek következtében minden iparfejlesztési akció dacára is ausztriai importunk évről-évre tetemesen növekszik; ezzel szemben nem szabad szemet hunynunk az elől a tény elől sem, hogy az 1907 : III. t.-c. életbelépte óta még alig egy év mult el és valószínűnek vehetjük, hogy a törvény intenciói néhány év múlva fokozottabb mértékben fognak érvényesülni.

A vámterületünknek elkülönítését nemcsak gazdasági, hanem a következő politikai okok is mulhatatlanul szükségessé teszik:

1. Munkásanyagunk elszaporodtával mezőgazdaságunk annak mindinkább csökkenő hányadát tudja csak kellően foglalkoztatni. Minthogy pedig iparunk nem fejlődik olyan arányban, amilyenben munkásosztályunk szaporodik: ennek folyománya a munkanélküliek számának növekvése, amelyen — viszonyaink között — már csak a kivándorlás segít. Hogy egy aránylag *ritka* népességű országban a nagymértékű kivándorlás politikai és gazdasági bajt és veszélyt képez — azt nem kell bővebben bizonyítani, valamint azt sem, hogy a védvámok folytán gyorsabb tempóban erősödő magyar ipar lesz hivatva a kivándorlásnak gátat vetni.

2. Magyarország csak akkor lesz nemcsak közjogilag, de politikailag is egyenjogú Ausztriával, ha gazdaságilag megszűnik Ausztria alárendeltjének lenni. A gazdasági és politikai paritás nélkül a közjogi paritás sem tartható fenn hosszabb időre, vagyis megállapítható, hogy Magyarország gazdasági emancipációja nélkül a dualizmusnak meg *kell* buknia, mert a dualizmus két egyenjogú államnak közjogi szövetségét jelenti, Magyarország azonban mindaddig, míg az elipariasodás bizonyos mértékét el nem éri, nem lesz egyenjogú partnerével és utóbbi mindaddig csak úgy lóhátról fog velünk beszélni. *Grossösterreich* eszméjének javított és az annektált «Reichslandokkal» bővített kiadását csak az fogja lehetővé tenni, ha el-

mulasztjuk hazánkat a lehető legrövidebb idő alatt az osztrákok gazdasági fölénye alól felszabadítani.

3. Magyarország industrializálását a monarchia nagyhatalmi állásának biztosítása is követeli. Mert egy tisztán mezőgazdasági állam, ha állandóan kibírná is a nagyhatalmi politikának pénzügyi terheit, ezen terhek ellenében a nagyhatalmi politikából semmiféle gazdasági haszna nincsen és ezért nem is fogja azt szívesen támogatni, mint ahogy a kínai boxerlázadás idején a delegációkban még a mindig szolgálatkész *Tisza Kálmán* is ellenezte azt, hogy a monarchiánk Kinában gyarmatpolitikát kezdjen és hogy ebből a célból hadi tengerészetünk jelentékenyen gyarapíttassék.

4. A statisztika igazolja, hogy a városok az automatikus magyarosodásnak főgócponjtjai. Már e célból is törekednünk kell arra, hogy a városokat az iparfejlesztés segélyével gyarapítsuk. Az iparfejlesztésnek pedig — mint tudjuk — legfőbb tényezője a védővám.

Nemzetünk túlnyomó része a külön vámterület parancsoló szükségessége felől ösztönszerűleg meg van győződve és a bankkérdést kizárólag a vámterületi elkülönítés szempontjából bírálja el. Épen ezért közvéleményünk nagy részének az az álláspontja, hogy a mostani bankszabadalom lejártával, vagyis 1911. évi január 1-én a külön nemzeti bankot létesíteni kell. Akik ezt a követelést *sine qua non*-ként felállítják, teszik ezt azzal a célzattal, hogy az 1917-ik végéig — amikor az Ausztriával és a többi államokkal kötött

vám- és kereskedelmi szerződéseink lejárnak — a nemzeti bank felállításával kezdetben mutatkozó magasabb bankkamatláb és az ezzel járó pénz- és hitelválság állapota már túlhaladva legyenek és hogy így annak idején a vámterületi elkülönítés csak kisebb mérvű gazdasági megrázkódtatást okozzon. Közvéleményünk ugyanis tisztában van azzal, hogy a közbenső vámsorompók felállítása — mely majdnem 70 év óta fennálló állapotnak és az ezzel járó állandó megszakásnak vetne véget — kezdetben bizonyos kisebb vagy nagyobb gazdasági megrázkódtatással fog járni. Kívánatosnak mutatkozik tehát, hogy az 1917-ik év végével ne kerüljünk *egyidejűleg* az előrelátható gazdasági megrázkódtatásokkal együtt pénz- és hitelválságba is. E nézet szerint tehát az önálló banknak az 1911. évre való felállítása volna egyik főbiztosítéka annak, hogy a vámterületi elkülönítést az 1918. évre minden nagyobb baj nélkül hajthassuk végre. Más szóval az önálló bankot közvéleményünk nem tekinti öncélnak, hanem csak eszköznek arra, hogy a főcél — a külön vámterületet és ezzel együtt gazdasági emancipációnkat — minél biztosabban és minél kevesebb rizikóval érjük el.

Ha a bankkérdést illetéknépen a vámterületi eldarabolás szempontjából fogjuk fel, akkor a legszigorúbb kritikai módszerrel és a legnagyobb tárgyilagossággal kell tisztáznunk azt a kontroverziát, hogy mennyiben képezi a nemzeti jegybanknak előzetes felállítása vámterületünk későbbi elkülönítésének előfeltételét és biztosítékát — s mennyiben nem? Ha

vizsgálódásunk során igenlő feleletet kapunk, akkor az önálló bankot az 1911-ik évre pénzügyi és gazdasági áldozatok árán is létesítenünk kell. Ellenben ha azt találjuk, hogy az önálló jegybank felállítása a vámterületi bifurkációnak nem biztosítékát, hanem akadályát képezné: akkor nekünk a külön vámterület hiveinek el kell állnunk a magyar jegybank sürgetésétől, mert akkor legföljebb azoknak áll érdekében, hogy a magyar jegybank felállítását a függetlenségi és 48-as párt erőszakolja, akik a mai közös vámterületnek doktriner hivei és akik ez utóbbit kereskedelmi szerződéseinknek lejárta utáni időkre is fentartani óhajtják.

Mielőtt a felvetett kérdés analizálásába belebocsájtkoznék, előre kell bocsájtanom azt, hogy a *kartelbank* megvalósításában nem bízom. Kizárt dolognak tartom, hogy az osztrák parlament a két banknak kartelirozásához hozzájáruljon és nézetem szerint kárba fog veszni minden fáradság, amelyet a kartelbank érdekében államférfiaink és publicistáink kifejtenek. Mert eltekintve bizonyos politikai imponderabiliáktól, amelyekkel ezuttal nem kívánok foglalkozni, az osztrák parlamenti pártok — mai összetételükben — nem fognak olyan intézményt statuálni, amelynek rendeltetése egyszerűen az, hogy a magyar gazdasági emancipációs törekvéseknek hathatós emeltyüje legyen.

Az ausztriai pártoktól rossz néven vesszük és szemrehányást teszünk nekik azért, hogy bármennyire marakodjanak is egymás között: amint mi valami politikai vagy gazdasági követelést emelünk Ausztriával szemben, legyen követelésünk bár a legigazságosabb

is, félretéve minden belviszályt, valamennyien egy emberként küzdenek ellenünk. Itt mindjárt közbevetőleg tisztázni kívánom ezt a dolgot. Az ausztriai szlávokkal szemben nincs jogunk szemrehányást emelni, mert hiszen már 1874-ben a Hohenwart incidens idején, de azóta is mindig — legalább is addig, amíg a szabadelvűpárt uralma tartott — szlávellenes és németbarát politikát folytattunk. Szemrehányást csak a német-osztrák pártoknak tehetünk, akik azonban nem félnek attól, hogy esetleg az osztrák szlávokkal fogunk ellenük szövetségre lépni, mert hiszen mi még *taktikából* sem hirdettük sohasem azt, hogy mi bizonyos esetben szláv-barát politikára kaphatók leszünk, hanem minden ellenérték nélkül *auf Gnade und Ungnade* a németek karjaiba vetettük magunkat.

A kartel-bank eszméjével az osztrákok akkor sem fognak megbarátkozni, ha szemük elé tartjuk azt, hogy kartel nélkül a felállítandó magyar nemzeti bank bankjegyeinek disagiója lesz, minek következtében a magyar gyáripár a disagió erejéig előnyben részesülne az osztrák ipar fölött. Mert eltekintve attól, hogy disagió esetén az osztrák gyárosnak módjában lesz a szállítás előtt kikötni, hogy a szállítandó árúk vételára osztrák értékben teljesíttessék — az osztrákok nagyon jól tudják, hogy a magyar államkincstárnak mennyire elsősorú érdekét képezi az, hogy a magyar bankjegyeknek disagiója ne legyen és hogy épen ezért a kincstár mindent el fog követni avégből, hogy a magyar bankjegy valutája egyenlő legyen az osztrákéval. Hiszen gondoljuk meg csak azt, hogy dis-

agió esetén a magyar kincstárnak eddig kibocsájtott koronaértékre szóló járadékpapirjai, továbbá zálogleveleinknek árfolyama micsoda devalvaczióval lennének kitéve. Új államkölcsonök kötésénél, új záloglevelek kibocsájtásánál kénytelenek lennének azok tőkájének és kamatainak aranyértékben való visszafizetését biztosítani, ami semmiesetre sem jelentené állami és magánhitelünknek megerősödését. Az osztrákok — ismétlem — nagyon jól tudják, hogy disagió nem lesz, nem lesz pedig egyszerűen azért, mert ha a magyar banknak fogytán lesz az aranya, hát akkor az állam is fog aranyat vásárolni és azt a bankban letétként elhelyezni.

A kartel-bank esélyeiről elmondottakat szem előtt tartva azt hiszem tehát, hogy nem követek el tévedést, ha fejtegetéseimet arra a szuppozícióra fektetem, hogy kartel-bank nem lesz. Ha — amit majdnem kizártnak tartok — mégis sikerülni fog a kartel-bankot nyélbe sütni, úgy az alábbi következtetésem nagy részben tárgytalanokká válnának.

A jegybank kérdésében kiküldött képviselőházi bizottság által meghívott szakértőknek véleményei általában megegyeznek abban, hogy a magyar jegybank felállítása esetén passzív mérlegünknek folyománya-képpen néhány évig magasabb bankkamatlábban lesz részünk, mintha a közös banknak szabadalmát meghosszabbítanók. Tapasztalati tény, hogy ha a jegybank a kamatlábat 1%-kal emeli, akkor a legjobb vidéki intézetek is a maguk részéről legalább is másfél százalékkal emelik a kamatot; teszik pedig ezt nem azért,

mintha a kamatláb megállapításánál teljesen önkényűleg járhatnának el — hiszen a vidéki pénzüintézetek is erősen versenyeznek egymással — hanem azért, mert a kamatláb megdrágulásának egyik következménye az is, hogy a pénzüintézetek ilyenkor nem szívesen terjeszkednek, nem szívesen szaporítják üzleteiket és nem szívesen adják ki a készpénzt trezorjaikból, mert tartanak attól, hogy azok a nagy pénzüintézetek, amelyeknél váltótárcájukat viszleszámítolni szokták, a viszleszámítolási hitelösszeg nagyságát redukálni fogják. A pénzüintézeteknek ezen félelme pedig nem babonán, hanem azon a tudaton alapszik, hogy a jegybank mindig csak abból a célból emeli kamatlábát, hogy kevesebb bankjegy kerüljön a forgalomba. Mondhatjuk tehát, hogy minden bankkamatlábemelés direktívát képez az illető ország összes hitelintézetei részére, hogy az eddig nyújtott hitelnek összegét ne emeljék, hanem lehetőleg apasszák. A hitel ilyenénkép való megdrágulása pedig nemcsak azzal a következménnyel jár, hogy a kereskedők és iparosok kevesebb haszonnal, esetleg veszteségre is dolgoznak, hanem azzal is, hogy a magas bankkamatlábbal együtt járó hitelmegszorítások a vállalozási kedvet erősen megcsökkentik. Az új vállalatok számának megfogyatkozása, kapcsolatban az esetleges ipari üzemkorlátozásokkal, különösen a «kis emberek» köréből fogja áldozatait szedni, mert pénzügyileg ezeknek lévén a legkisebb ellentálló képességük, nagy részüknek existenciája alapján fog megrendülni. A külön bank hiveinek legelszántabb sajtóorganuma a «Magyarország» is koncedálja, hogy

a nemzeti bank felállításával kezdetben bizonyos hitelválság fog beállni, de vigasztalja magát azzal, hogy

ez az egész átmenet alig fog egyébből állni, mint abból, hogy *nehezebben fogunk hitelt szerezhetni arra a célra, hogy osztrák iparcikkeket fogyassunk. Egy kicsit majd arra is kell néznünk, hogy addig nyújtózzunk, ameddig a takarónk ér.* Bizony ez nem fog ártani. Mert a passzivitás megszüntetésének nem a folytonos, könnyű és kényelmes adósságcsinálás a módja, hanem a termelés és fogyasztás, a szerzés és költés egyensúlyba hozása. (L. a «Magyarország» vezércikkét 1909 január 5. sz.)

Hát én ezt a gondolatmenetet sok tekintetben helyesnek tartom, csak attól félek, hogy ha csak a külön bank lesz kereskedelmi mérlegünk passzivitásának egyedüli orvosszere — nem pedig a közbenső vámsorompók felállítása — hogy akkor ez a kúra igazán heroikus kúra lesz. A másik megjegyzésem pedig az, hogy én elfogadom ugyan azt, hogy az önálló bank felállításával kevesebb új adósságot fogunk csinálni, de nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a mostani státus szerint körülbelül 8 milliárd koronára rúg az ország lakosainak rövid lejáratú kölcsöne. Ha az önálló bank felállításával hitelintézeteink a kamatláb drágulása miatt rövid lejáratú adósságainknak csak 5%-át, vagyis 400 millió koronányi összeget mondanak fel — felmondják természetesen nem a prima, hanem a másodrendű anyagot — hát akkor igenis akceptálnunk kell azt a tételt, hogy a nemzeti banknak felállítása sok kis embernek az egész egzisztenciáját fogja tönkre tenni, illetőleg megrendíteni.

Ezeket szem előtt tartva, ne feledjük el azt, hogy ha az Andrassy-féle törvényjavaslat elfogadása esetén az általános képviselõválasztások a jövõ évben megtartatnak, az ennek alapján összeülõ képviselõháznak mandátuma az 1915-ik évben lejár. *A kérdés az, hogy milyen lesz a függetlenségi és 48-as pártnak helyzete az 1915-iki választások idején, ha elõzõleg az 1911. évben az önálló magyar jegybankot már felállítottuk?*

Passzív kereskedelmi mérlegünket a közös vámterület fennmaradása mellett elõreláthatólag az 1915-ik évig sem lesz módunkban aktívá átváltoztatni és ezért az 1911-ben felállítandó magyar jegybankkal járó pénzdrágaság és pénzszûke 4 év után, vagyis az új képviselõválasztások idején még nagy mértékben fognak fennállani és az új éra által okozott sebeket közgazdaságunk szervezete még élénken fogja érezni. Nem nehéz megjósolni, hogy ily körülmények között a 48-as politikának összes ellenségei, így a régi szabadelvû pártnak egyelőre skartba helyezett oszlopos tagjai is az új képviselõválasztások alkalmával azzal a jelszóval fognak akcióba lépni, hogy a 48-as dilletáns politikusok további vezetése mellett közgazdaságunk mélyreható károkat szenved és a kisemberek keresete annyira leapad, hogy még a legalacsonyabb «standard of life»-t sem fõdõzi. Az általános gazdasági depresszió mellett a nagyreményü és agilis keresztény szocialista pártnak kitünõ szervezete és a klérus segélyével nem lesz nehéz a választóknak zömét képezõ kis egzisztenciákkal elhíttetni, hogy a függetlenségi és 48-as párt-

nak kardinális programpontja a külön vámterület, még több károkat fog okozni, még több egzisztenciát fog tönkre tenni, mint az önálló jegybank tette. Az 1915-iki választások idején a nemzet előtt ilyenképpen *kompromittálva lévén az eszköz, az önálló bank: kompromittálva lesz a cél is, a külön vámterület eszméje.*

Eddigi vizsgálódásaink eredményét szem előtt tartva, az objektíven gondolkodó és a «bonus pater familias» gondosságával eljáró politikusnak ha nem is kell valószínűnek vennie, de mindenesetre koncedálnia kell a *lehetőségét* annak, hogy az 1915-iki képviselőválasztások alkalmával a függetlenségi és 48-as párt éppen amiatt marad kisebbségben, mert 1911-ben a magyar jegybankot megalapította. Ez magában véve némelyek szerint még nem volna baj, mert egy pártnak bukása nem jelent okvetlenül szerencsétlenséget a nemzetre nézve. Csakhogy ez a bukás nem csak egy pártnak, hanem a külön vámterület eszméjének (megholmi nemzeti követeléseknek) is csődjét jelentené. Mert elhithetjük, hogy a 48-as pártnak bukásával kormányra jutó ellenzék bizonyára nem fog sietni azzal, hogy vámterületünket akár 1917-ben, akár később is elkülönítse.

Politikai problémák felvetésénél azoknak minden lehető esélyeit végig kell gondolnunk. Vizsgáljuk tehát a kérdést tovább és nézzük meg, hogy a külön banknak azonnali felállítása nem képezi-e más szempontból is akadályát annak, hogy a közbenső vámsorompókat az 1918-ik évre — és pedig minden komolyabb gazdasági megrázkódtatás nélkül — felállíthassuk?

A hazai ipar fejlesztéséről szóló 1907. évi III. t.-c. indokolásában kereskedelmi miniszterünk — a függetlenségi pártnak bölcs és előrelátó vezére — a következőket mondja: «Gazdasági önállóságunknak elengedhetetlen *feltétele*: erős ipar teremtése. Fokozott mértékben kell igénybe vennünk a közvetlen állami támogatás eszközét, hogy *a mire gazdaságpolitikai lekötöttségünk megszűnik, a hazai ipar már megszüлдülve álljon itt.*»

Az 1907:III. t.-cikknek nagyon helyes intenciója szerint azért kell az 1918-ik évre számbavehető erős ipart teremtenünk, mert a vámsorompók felállításával *mezőgazdaságunk azonnal* — bizonyos mértékben — károsodni fog, kell tehát, hogy ezen kár rekompenzálódjék, azáltal, hogy *iparunk szintén azonnal* megfelelő nyereségre tegyen szert. Ez a nyereség pedig annál inkább lesz adaequát a veszteséggel, minél inkább tudjuk 1918-ig az évi ipari termelésünket növelni. Ellenkező esetben t. i. ha a vámsorompók felállítása folytán mezőgazdasági termelésünknek károsodása sokkal nagyobb lenne, mint ipari produkciónk nyeresége: kereskedelmi mérlegünk és ezzel együtt hitelviszonyaink még jobban megromolnának, melynek következtében 1918-tól kezdve talán éveken át tartó általános — tehát az ipari vállalatokra is kiható — gazdasági és hitelválság állhatna be.

A dolog tehát úgy áll, hogy az önálló jegybanknak már az 1911-ik évben való megteremtése, ha nem is szülné azt az eredményt, amelynek *lehetőségét* jelen fejezet előző részében kimutattam, hogy t. i. a függet-

lenségi pártnak megbuktatása által egyenesen akadályát képezné országunk vámterületi önállósításának: de egész bizonyossággal megnehezítené azt a célt, amelyet a törvényhozás az 1907:III. t.-c. megalkotásával maga elé kitűzött. Mert nem is kell bizonyítanom azt, hogy iparunk 1918-ra csak az esetben fog megszilárdulva állni hazánkban, ha addig is olcsó és elegendő hitel fog rendelkezésére állani. Az idő előtt létesíteni szándékolt külön jegybank azonban a vele együtt járó drága kamatlábbal, pénzszükével és hitelmegszorításokkal nem mutatkozik alkalmas eszköznek arra, hogy iparunk az 1918-ik évig adaequát módon megerősödjék.

Saját iparunkon önön kezeinkkel ejtenénk súlyos sebeket, ha az elé a lehetetlen probléma elé állítanók, hogy drágább hitelt legyen kényszerítve igénybe venni, mint az erős osztrák gyáripár és ennek dacára ne csak versenyképes maradjon, de még mint ahogy azt az 1907:III. t.-c. célul kitűzi, az 1918-ik évig lehetőleg szorítsa is ki az osztrák ipari termelvényeket a hazai fogyasztásból.

Ha a jelen fejezet tartalmából és csak abból kellene azt a vitás kérdést eldöntenünk, hogy felállít-suk-e tehát a külön bankot, vagy pedig hosszabbítsuk-e meg a bankközösséget? akkor a válasz körülbelül ekként hangzana: a bankközösségre szükségünk van addig az időpontig, amíg kereskedelmi mérlegünket aktívává át nem változtattuk. Ez pedig csak akkor fog bekövetkezni, amikor hazai iparunkat különböző eszközök, de főleg a vámvédelem segélyével teljesen versenyképessé tettük.

Ha az 1917-ik év végével a vámelkülönítés végrehajtatik, még legalább 5 évi időre lesz szükség ahhoz, hogy hazai iparunk a vámvédelem hatása alatt annyira megerősödjék, hogy az osztrák termelést a lehetőség mérvéhez képest országunkból kiszorítsa. 1917-től számítva öt éven át, vagyis az 1922-ik évig tehát hitelszervezetünket megbolygatni nem volna tanácsos, hanem a jegybankközösség ezen időpontig, vagyis a mostani bankszabadalom lejártától számított újabb 12 évre volna meghosszabbítandó.

Ismétlem, a jelen fejezet tanulságaiból csak ez volna a konkluzió. Csakhogy már röpiratom elejét is ezekkel a szavakkal vezetem be, hogy «a jegybankkérdés nem annyira pénzügyi, hanem a mi sajátos viszonyainknál fogva par excellence politikai kérdés». Vizsgáljuk még tehát a következő részben, hogy bizonyos politikai szempontoknak figyelembe vétele mennyiben módosítaná, vagy esetleg mennyiben változtatná meg az eddig megállapított eredményeket.

II.

A többi politikai szempontok.

Amikor a múlt év végén a kartel-bank eszméje pozitív formákat kezdett öltetni, az osztrák keresztény szociálisták lapja a «*Reichspost*» természetesen a kartel ellen foglalván állást, azt írta, hogy különben csínáljanak a magyarok amit akarnak, de a «*Kriegsschatzot*», a hadi kincset, vagyis a közös bank aranykészleteit nem adjuk ki kezünkből.

Arról, hogy a külön bank felállítása esetére mi történjék a közös bank érckészletével, sem a valuta rendezéséről, sem a bankprivilégium becikkelyezéséről szóló törvényeink nem rendelkeznek. Történik ugyan arra nézve intézkedés, hogy ha a jelen bankszabadalmi időtartam lejárta után a szabadalom nem újíttatnék meg, hogy akkor a bank üzletét a *két* kormány veszi át és folytatja, de ez az intézkedés nem szól arra az esetre, hogy mi történjék a közös bank aranykészletével akkor, ha a bankszabadalmat csak Ausztria hosszabbítja meg, mi azonban nem. A dolog természete szerint és a törvény rendelkezése folytán a bank aranykészlete az általa leszámított váltók fedezetül

szolgálván: ha a szabadalom a mi részünkről nem hosszabbíthatná meg, a közös bank a szabadalmi idő lejártával a magyarországi provenienciájú váltókkal együtt az azok fedezetéül szolgáló aranyat is tartoznék megfelelő osztrák-magyar valuta ellenében megbizójának, a magyar államkormányának rendelkezésére bocsájtani. Vegyük például az 1909. évi január hó 15-iki státust, amikor a közös bank váltótárcája 528,146.000 K-t, lombardkölcsonei pedig 76,728.000 K-t, az ezek fedezetéül szolgáló érckészlet és devizák pedig összesen 1.545,603.000 K-t tettek ki. Amennyiben a bank által nyújtott hitel anyagának 60%-a volna magyar eredetű, ennyit szokott t. i. az utolsó években hivatalos kimutatásaiban maga a bank magyar hitelanyagként kitüntetni, akkor ezen 60%-nyi, vagyis 362,924.400 K-t kitevő hitelanyagot és az ennek fedezetéül szolgáló érckészlet és devizákból az osztrák és magyar államkincstárak tulajdonát képező 542 millió koronát kitevő arany mennyiség levonásával fenmaradó összegnek, azaz 1.003,601.800 koronának 60%-át, vagyis 601,861.800 K-t tartoznék a közös bank a magyar kormányának osztrák-magyar valuta ellenében az 1909. évi január hó 15-én rendelkezésére bocsájtani az esetben, ha a magyar állam által nyújtott bankszabadalom e napon megszűnnék. Ezek mind megcáfolhatatlan dolgok és vitás esetben valószínűleg a hágai konferencia is így döntene; azonban — *Macht geht vor Recht* — és mert előző kormányaink és törvényhozásunk azt a szinte megmagyarázhatatlan könnyelműséget követték el, hogy elmulasztották az

osztrák-magyar bankot arra kötelezni, hogy a magyarországi hitelanyagának fedezetéül szolgáló ércfedezetet ne Bécsben, hanem Budapesten helyezze el: ennek az a következménye, hogyha Luegerék és az általuk tartott osztrák kormány megtiltanák a közös banknak, hogy a minket megillető aranykészletet részünkre kiszolgáltassa — hát mehetnénk panaszainkkal a hágai konferenciától a legfőbb sóhivatalig, az aranyat azonban mégsem kapnánk kézhez.

Az a körülmény, hogy a közös banknak összes érckészlete Bécsben van, még egy veszélyes eshetőségnek nyit ajtót. Ha a magyar törvényhozás azt rendelné el, hogy 1911. január 1-re önálló magyar jegybank állíttassék fel, a közös banknak módjában állana esetleg osztrák barátainknak jóakarató sugalmazására megtenni azt, hogy már az 1910-ik év második felére — mielőtt még a nemzeti bankunk működését megkezdhette volna — magyar származású váltót leszámítolásra nem fogadna el, hanem kijelenténé, hogy az egész magyar hitelanyagot liquidálja tessék lejáratkor készpénzben fizetni. Vagy ha ezt nem is tenné, de megtehetné bosszúból azt, hogy az 1910-ik év második felében a magyar váltókat szigorúbban bírálná meg; vagy végül megtehetné csak annyit, hogy az ausztriai nagyobb pénzintézeteket, amelyek kivétel nélkül magyar váltók visszleszámítolásával is szoktak foglalkozni, «gyengéd nyomással» figyelmeztetné, hogy hagyjanak fel a magyar váltók visszleszámítolásával, mert különben stb. Téves volna az a felfogás, hogy ha az osztrák hitelintézetek uni-

sono nem fogadnának el magyar eredetű váltót leszámításra, hogy ezek az osztrák piacról kiszorult váltók egyszerűen a magyar pénzügyintézeteknél találnának elhelyezést, mert a magyar pénzügyintézetek összessége a közös bank által nyújtott összhitelnek nem 60%-át élvezik, — amennyit t. i. a magyar eredetű hitelanyag összértéke kitesz — hanem ennél jóval kevesebbet. Nem kell bővebben magyaráznom, hogy ennek a kazuisztikának bármelyik esete közgazdaságunkra nézve mit jelentene; hogy ezek az esetek jogtalanságot, sőt törvényteleniséget képeznének, az mit sem határoz akkor, amidőn a bankszabaddalmi törvényünknek nincsen szankciója, vagy más szóval, amidőn kormányunk a felsorolt esetek bármelyikének bekövetkeztével nem volna abban a helyzetben, hogy a közös banknak illetően jogtalan intézkedéseit akként torolja meg, hogy a magyar hitelanyag fedezetéül szolgáló érckészletre gyors elhatározással rátenné a kezét, avégből, hogy az egész magyar hitelanyagot azonnal saját üzletébe és üzemébe vegye át.

Törvényeink — ismétlem — egyáltalában nem provideálnak az önálló bank felállításának esetére. Mindössze csak annyi történt, hogy az 1894. évi XXIV., az 1899. évi XXXIV. és XXXV. t.-cikkekben kikötetett, hogy azon aranykészletek, amelyeket az osztrák és magyar államkincstárak a valutarendezés megkönnyítése végett a közös bank pénztárába aranyban befizettek, csak akkor mennek át a bank korlátlan tulajdonába, ha a készfizetések valósággal életbe lépnek. Ellenkező esetben azonban, és amennyiben a

bank szabadalma nem újíttatnék meg, az illető pénzügyminiszter az általa letett összeget aranyban visszakövetelheti és pedig ezüstpénz vagy bankjegyek ellenében. A magyar pénzügyminiszter összesen 142,600.000 koronát fizetett le a bank pénztárába aranyban, ez tehát az az összeg, amit törvényeink szerint a közös bank a magyar pénzügyminiszter kivánságára a bankszabadalom meg nem újítása esetére aranyban köteles kiadni és bár ez az aranykészlet is Bécsben hever, ennek kiadását talán még Luegerék sem fogják megakadályozni — ha szépen kérni fogjuk őket.

A többi «hadi kincset» azonban a «Reichspost» szerint nem adják ki, tehát 142 és fél millió koronán felül nem adják ki azt a 601,861.800 K-t kitevő ércfedezetet, amely pl. az 1909. évi január hó 15-iki státus szerint a magyar hitelanyag fedezetéül szolgál.

Itt felmerül az a kérdés, hogy miért nevezi a legerősebb osztrák párt sajtója a bank érckészletét *hadi kincznek*? Bizonyára azért, mert háború esetén a hadi kincstár szükségleteinek kielégítése és netaláni pénzzavarának ideiglenes megszüntetése végett az érckészletekre rá tehetné kezeit, amint ez már a mi monarchiánkban nem képezne szokatlan dolgot. De hát az a hadi kincstár Budapesten is megtalálná azokat az érckészleteket, sőt stratégiaileg azok Budapesten még sokkal biztosabban volnának elhelyezve, mint Bécsben. Mi az oka tehát annak, hogy a pán-osztrákok kézzel-lábbal tiltakoznak a «hadi kincznek» vagy annak akár csak egy részének is elvitele ellen? *És itt nem üzhetem el magamtól azt a meggyőződésé növekedett*

gyanut és nem tétovázom azt teljes határozottsággal ki is fejezni, hogy a nagyosztrák urak a hadi kincset nem csak külháború esetére féltik, hanem a hadi kincsek első sorban azért nem szabad Budapestre kerülnie, hogy abban a pillanatban, amikor leghőbb vágyuk teljesedni fog és Magyarországra «bemasiroznak», hogy akkor nekünk a hadi kincsből ne legyen kezünkben semmi — de semmi!

«Pán-osztrák» tendenciákról én első ízben Apponyi grófnak egy a nemzeti küzdelem idején tartott beszédéből vettem tudomást és nem tagadom, hogy akkor még rá se hederítettem a «Gross-Österreich» ideájára, mert nem tartottam az egészet komoly dolognak. Azóta már sok tünetet szimptomatikus jelentőségűnek találtam, amely tünetek azt demonstrálják, hogy a pán-osztrák eszme nem valami elméleti elvont dolog, hanem hogy annak hatásai a gyakorlati politikában is mindinkább érvényesülni kezdenek. Amikor az osztrák kormányt támogató pártoknak kiváló tagjai — *a Lutourok és Schrafflok* — az osztrák delegációban a tisztí fizetések dolgában olyan indítványokat tesznek, amelyeknek rejtett célzata az, hogy a magyar parlamentet és delegációt a tisztikar magyar része előtt is gyűlöletessé tegyék és amikor *Thun* gróf, az osztrák urak házában legutóbb is kérve-kéri a császárt, hogy ne engedjen a magyar katonai követeléseknek — «Landgraf werde hart!» — akkor én ezekből a szimptomatikus tünetekből azt következtetem, hogy ezeknek a pán-osztrák vezéreknek — ha ugyan a vezéreket nem kell még magasabb helyeken keresnünk — nem kell

katonai kiegyezés, nem kell béke, nem kell pedig azért, nehogy egy bizonyos előre meg nem határozható időpontban megszűnjön a harc Ausztria és Magyarország között, mert háború nélkül nem lehet egy idegen országba bemasírozni.

Vannak még Magyarországon emberek, akiknek figyelmét nem kerülte el az a körülmény, hogy csodálatos módon azok a legmagasabb katonai állásokat betöltött tábornokok, akik annak idején a 9-es bizottságnak katonai programját a hadügyi vezetőség nevében approbálták, a közügyek szinpadáról egyszerre úgy eltűntek, mintha csak valami sülyesztő vitte volna el őket. A közkedvelt *Pitreich* volt hadügyminiszternek mennie kellett, de senki sem tudja, miért? *Beck* báró vezérkari főnököt, a királynak régi bizalmas emberét, a dalmáciai hadgyakorlatok vezetésével megbízott főherceg oly feltűnést keltő módon hordja le a kombinált gyakorlatok színterén, hogy az érdemekben megőszült generális rögtön beadja lemondását. *Schönaich* hadügyminiszternek is valószínűleg mennie kell majd, mert azt találta mondani, hogy a magyar hadügyi kívánásokat katonai szempontból teljesíthetőnek találja.

Látjuk, hogy a «Gross-Österreich» harcosai a jelenlegi politikai helyzetnek két legfontosabb és legaktuálisabb politikai kérdésében erősen kezdik befolyásukat érvényesíteni. A katonai kérdésekben nem akarnak kiegyezést, a bankkérdésben pedig «nem adják ki a hadi kincset». De nyílt titok, hogy más politikai ügyekben is — hic et ubique! — így pl. a választói jog kérdésében, amelyhez pedig talán még sem

volna hozzászólási joguk, a nagy-osztrák urak szintén egészen kényelmesen intrikálnak, annyira, hogy nemzetiségi pártunk tagjai egyenesen Bécsből kapják az utasításokat és információkat, amelyek szerint egy igen magas állású urnak határozott kívánságát képezi az, hogy a magyarországi nemzetiségek minél számszámabb esetben és minél vehemensebben tiltakozzanak Andrássy-nak választói javaslata ellen. «Relata refero» és pedig nem pletykák, hanem elég közeli forrásból nyert értesülések alapján. Senki nálam jobban nem örülne annak, ha ezt a hiresztelést illetékes helyről megcáfolnák. Ennek a cáfolatnak még az esetben is örülnék, ha a hiresztelések csakugyan megfelelnének a valóságnak.

Amikor a «Gross-Österreich» vezérei ennyire aktuális módon beavatkoznak a magyar politikába: hát akkor legjobb akarat mellett és minden «circumspectus ac prudentia» ellenére is, nem folytathatunk továbbra is stucpolitikát, nem térhetünk ki a támadás, a ránk kényszerített harc elől. A nagy-osztrák propagandának ma már fele sem tréfa és bizony egész komolyan kell azzal foglalkoznunk. Lássuk tehát, hogy tulajdonképpen mit is akarnak azok a lajtántuli nagy urak ?

«Gross-Österreich» jelenti a dualizmus megszüntetését és ennek helyébe federálizmust a monarkia összes népeinek «egyenjogusításával», Magyarországnek feldarabolásával, osztrák centrálpármenttel és a federalizált «államok» közös ügyeire nézve német hivatalos nyelvvel.

A federálizmusnak híveit három egymástól erősen elütő csoportba oszthatjuk, akik azonban egy pontban mind egy húron pendülnek, abban t. i., hogy a federálizmusnak főcélja az egységes magyar államnak több részre való feldarabolása.

Az első csoportba tartoznak azok, akik a «*történelmi-politikai egyéniségek*» (historisch-politische Individualitäten) jogainak érvényesítésével akarják a nagy-osztrák államszövetséget megteremteni. Ezek az állam-bölcselők azonban megfelelnek arról, hogy a «*történelmi-politikai egyéniségnek*» teljes figyelembe vétele nálunk már az 1868. évi XXX. t.-c. meghozatala alkalmával megtörtént. A Szent István koronájának birodalmában a magyar nemzeten kívül csak egy nemzetnek van történelmi-politikai egyénisége és ez a horvát «*politikai nemzet*». A többi nem magyar anyanyelvű fajoknak *ethnikailag* az egységes magyar birodalomban mindig megvolt ugyan az egyéniségük, de «*történelem-politikailag*» 1000 év óta sohasem. Az első csoportba tartozó osztrák «*államférfiaknak*» tehát joggal odavethetjük, hogy a federálizmusnak *ezt* a módját mi már házi használatra megteremtettük, tessék önöknek odahaza folytatni. Adjanak önök is oly széleskörű autonómiát Csehországnak és a többi tartománynak, mint amelyet mi Horvátországnak nyújtottunk. Mondják ki önök is, hogy Csehország hivatalos nyelve a cseh — nemcsak a tartományi, hanem az állami hivatalokban is — mint ahogy Horvátországban a hivatalos nyelv a horvát. Ha mindezeket önök is megcselekedték, akkor majd tárgyalhatunk egymással a további teendőkről.

A második osztályba tartozó osztrák politikusok belátva azt, hogy az osztrák-németek sohasem fognak ahhoz hozzájárulni, hogy Csehországnak teljes autonómia adassék és belátva azt, hogy a németek a monarchiában még mindig rendelkeznek annyi politikai hatalommal, hogy esetleg a magyarokkal szövetkezve az előző pontban tárgyalt államszövetségi módozatnak megvalósítását megakadályozzák: avégből, hogy a német-osztrák pártok a Regnum Marianum felosztásának tervéhez megnyerhetők legyenek, szakítanak a «történelmi-politikai egyéniségek» elméletével és egységes osztrák államszövetséget akarnak *ethnikai* alapon. Ennek a «néptörzsi» alapon létrejövendő federalizmusnak hívei az elhatalmasodott keresztény-szocialisták, élükön Lueggerrel és utóbbinak a kulisszák mögött rejtőző protektoraival.

Ennek a politikai iskolának egyik legtehetségesebb publicistája a magyarországi születésű, román memorandista *Popovics Aurél*, akinek nagy apparatussal megírt igen terjedelmes könyve «Die vereinigten Staaten von Grossösterreich» 1906-ban Németországban jelent meg, költségei pedig valószínűleg keresztény-szocialista Péter-fillérekéből kerültek ki. Ennek a könyvnek hatása alatt azonnal megindult a «Grossösterreich» című hetilap, amelyről *Scotus Viator* legújabb művében, mint *titokzatos* folyóiratról emlékezik meg, amennyiben úgy látszik, hogy csak korlátozott példányszámban jelenik meg és csak előkelő urak juthatnak hozzá. (L. Scotus Viator: «Racial problems in Hungary» 301. oldal.)

A Popovics-féle ethnikai federáció Csehországot és Galiciát is két-két részre darabolná fel. Az előbbiből egy külön német és egy külön cseh országot, tartományt vagy államot létesít (Popovics úr szerint az államszövetségi alakulatoknál egészen irreleváns dolog, hogy a szövetség tagjait tartományi vagy állami címmel ruházzuk-e fel); Galicia is két részre osztatnék, egy külön lengyel és egy külön ruthén tartományra. Már az eddigiekből is láthatjuk, hogy a keresztény-szociálisták ethnikai Nagy-Ausztriája épen azokat a nemzeteket akarja kisémmizni, akiknek a monarkia fenmaradása létérdeküket képezi, a magyarokat, cseheket és lengyeleket. És ha ily körülmények között a bécsi lord mayornak protektorai azt hiszik, hogy 1000 esztendő történeti alakulatokat Európának és a monarkianak térképéből csak úgy egy-kettőre ki lehet radirozni az «ethnikával», akkor én ezeknek az uraknak politikai ítélőképessége előtt — kalapot emelek.

Az államférfiui magaslatra emelkedett román szerző természetesen belátja azt, hogy nincs remény arra, hogy javaslatát akár a magyar parlament, akár pedig (a csehek és lengyelek oppozíciója miatt) az osztrák Reichsrat elfogadják. Ez azonban nem baj, hiszen arra való az oktroá. Román memorandista barátunk abban reménykedik, hogy be fog következni az az idő, amikor az a magas állású egyéniség, akit egy angol folyóirat «Austria's dark horse» címmel tisztelt meg, az ethnikai közjogi renddel a monarkia népeit oktroá útján fogja megajándékozni. Közel

vagyok ahhoz a gondolathoz, hogyha az ethnikai Nagy-Ausztria hívei — a keresztény-szociálisták — Popovics terveit a magukévá tették, hogy akkor bizonyára nekik is erősen kell bizakodniok az oktrojálásnak bekövetkeztében. Hogy van-e elegendő indokuk ily szép remények táplálására — azt csak ők tudhatják, mi nem.

De nem fognak-e az osztrák-németek attól tartani, hogy a jövő nagy-ausztriai birodalmi parlamentben szláv többség fog kialakulni? Popovics műve erre a kérdésre is megnyugtató választ ad. Kiszámítja, hogy a német, román, olasz és magyar birodalmi képviselők száma valamivel nagyobb lesz, mint a szláv szavazatok száma. Azzal az eshetőséggel azonban, hogy a magyar képviselők szövetkezhetnek a szláv ellenzékkel, különösen a csehekkel és lengyelekkel például avégből, hogy a nagy-osztrák birodalom hivatalos nyelvét, a németet megbuktassák, Popovics úr nem foglalkozik.

Az ethnikai államrendszer terve szerint a nyelvkérdés akként volna szabályozva, hogy a nagy-osztrák birodalomnak hivatalos nyelve a német, az államszövetség tagjait képező egyes «államok»-nak hivatalos nyelve pedig az illető «néptörzs» nyelve volna. A közös hivatalok és intézmények, pl. az adóhivatalok nyelve tehát a német volna. Hogy ez az állapot az osztrák-németeknek nem volna kedvük ellenére való — még ha azok az osztrák-németek keresztény-szocialistáknak nevezik is magukat — azt elhiszem; de hogy az európai közvélemény is szívesen venné azt, hogy a

német nyelv határai a 20 millió lelket számláló magyar államra is kiterjesztessenek: azt már — a külpolitikai helyzetet szem előtt tartva — kötve hiszem. Talán nem lesz itt érdektelen megemlítenem, hogy a nálunk is ismert *Scotus Viator* azt vitatja, hogy Grossösterreich nem képezne átmenetet Grossdeutschlandra, mert a német császár — protestáns. Seton-Watson skót tanár úr szerint tehát (mert «Scotus Viator» urat ő benne tisztelhetjük) az egész Nagy-Ausztria még egy — misét sem érne meg. Hogy milyen szóra-kozottak is tudnak lenni azok a tudós professzor urak!

Popovics Aurél könyvéhez egy térkép is van csatolva, amelyből megtudhatjuk, hogy «mit tanít bölcs Salamon». Eszerint a román hivatalos nyelvvel ellátott «Transszylvániába» esnének a többi között Arad és Nagyvárad városok is. Popovics *expressis verbis* kijelenti, hogy az ilyen városokban élő magyarságnak még csak egyetlenegy magyar nyelvű elemi népiskola sem engedélyezhető, mert ezek a magyarok tulajdonképpen csak a kompakt románság közé ékelt «enklávék», amelyeknek semmiféle külön nyelvi jogokat adni nem lehet. Ezek az enklávék csak atomok, amelyeknek nincs más rendeltetésük, mint hogy az őket körülvevő román tengerbe olvadjanak bele. (A német enklávék kivételes elbánásban részesülnének, mert hát azok magasabb kulturával rendelkeznek.) Ez mindenestre érdekes adalékot nyújt arra, hogy mit várhatnánk a Popovics-féle Grossösterreich eszméjének hivatól, ha a hatalom az ő kezükbe jutna.

Nagyvárad városának összes lakossága pl. az 1900-ik évi népszámlálás adatai szerint 47.018 lelket számlál, amelyből 42.921 lélek, vagyis az összlakosságnak 91·3%-a magyar anyanyelvű. Ennek a városnak az «ethnikai elv» szerint kizárólag román iskolái lennének, magyar azonban egyetlenegy sem. Ugyanígy járna Kolozsvár városa is, ahol 39.859 magyar áll szemben 4809 románnal és Arad is az ő 37.935 magyar, 5151 német és 8816 román lakosával. Hiába, a bécsi városházai politikusok elhatározták, hogy Szent István koronájának ezen ékességeit román zománccal kell bevonni és hogy ezeknek a fejlődésükben visszamaradt városoknak alacsony nivójú magyar kulturáját pótolni kell a hegylakó román kecskepásztorok műveltségének magasabb rendjével. Mert így kívánja az igazság, a bécsi klerikális urak által megszentelt ethnikai elv és mert «úgy akarja az Úr!»

Van egy harmadik federalista irányzat is Ausztriában, amely a nagy-osztrák mozgalomnak főcélját — országunknak feldarabolását — a «vegyes felvágott» rendszere alapján kívánja elérni. Eszerint Ausztriában a történelmi politikai egyéniségeknek alapul vétele mellett, tehát Csehország és Galicia szét-darabolása nélkül kellene a federalizmust megcsinálni, nálunk azonban ethnikai alapon. Ez a kombináció annyira magán viseli a *Stürgkh gróf* által szálló igévé tett «osztrák politikai paralízisnek» minden tünetét, hogy felmentve érzem magamat ennek a politikai tervnek bírálata alól. A pathologia tudományában pedig nem vagyok annyira jártas, hogy a vegyes

rendszerű Nagy-Ausztria eszméjének psychopatologiai analizására vállalkozni mernék. Ehhez már egy *Lombroso* kellene.

Bármilyen rendszer alapján készülné is el Nagy-Ausztriának épülete, kétségtelen, hogy az új államalakulatnak vagy német, vagy szláv jellege volna. Az első esetben az új birodalom belső rendje Németország támogatására volna utalva, mert annak aktív segítségével nélkül a birodalomnak német jellege a magyar-szláv egyesült támadás ellen nem volna fenntartható. Ha pedig a monarkiából szláv jellegű birodalmat akarnának teremteni, ez viszont a német-magyar-román erővel szemben Oroszországnak jóakarató intervenciójára szorulna. A dualizmusra tehát végeredményében nemcsak a monarkia összes népeinek van szükségük, mint amely őket külföldi hatalmak beavatkozásaitól megmenti, de a két önálló állam közjogi szövetségének alakulata a dinaszticiának és az európai egyensúlynak is elsőrangú érdekét képezi, mert csak ezen államjogi rendszer fentartása mellett lehet az ausztriai németek és szlávok közötti harcnak káros hatásait annak lokalizálása és a magyar államterületnek ezen harc előli immunizálása által paralizálni és a monarkia statikai egyensúlyát és ezzel együtt politikai függetlenségét megóvni.

A legfőbb ideje már annak, hogy közvéleményünk a sokat emlegetett Grossösterreichnek politikai céljával, jelentőségével és erejével tisztába jöjjön, mert mint már említettem, a nagy-osztrák birodalmi eszmének harcosai a szőnyegen forgó összes nagyobb

jelentőségű politikai kérdésekben erős akciót fejtenek ki. Halálos ellenségeink ők, akik a magyar államnak évezredek életfáját gyökerestől akarják kiirtani. És épen azért foglalkoztam oly részletesen a nagy osztrák uraknak bár dillettáns, de azért mégis életbiztonságunkat veszélyeztető terveivel, hogy a nemzet tisztán lássa a szívósággal és kitartással ellene folytatott aknamunkát. A veszélyt addig kell felismerni, míg nem késő. Tudnunk kell, hogy miféle harc folyik ellenünk, hogy az ellen kellő időben és módon védekezhessünk.

Háborúban az ellenség terveit annál könnyebben hiusíthatjuk meg, mennél részletesebben ismerjük azokat.

Ha tudjuk, hogy a pán-osztrákok nem akarják a katonai kérdésnek megoldását és tudjuk azt is, hogy miért nem akarják, nekünk türelemmel és kitartással kell keresni a módokat, amelyekkel ezt a kérdést dülő útra vihetjük. Ha tudjuk, hogy az osztrák keresztény-szociálista sárkány tüzet és kénkövet prűszköl a honvéd tüzérség felállítása ellen és azt is tudjuk, hogy miért ellenzik azt, hát akkor nekünk haladéktalanul fel kell állítanunk a magyar tüzérséget. Hiszen ez nem képez közös ügyet és kizártnak tartom, hogy a magyar korona ellenezné azt, amikor a császár a Landwehrt már ellátta tüzérséggel.

Ha tudjuk, hogy a luegerizmus teuton fúrorja a pluralitás ellen is tüzet és kénkövet fúj és okádik, hát akkor már csupa passzióból is meg kell teremteni a magyar választói jogot pluralitással, de az Andrássy-féle javaslat túlzásainak rektifikálásával.

Ha a pán-osztrák sárkány azt szeretné, hogy úgyszólván az egész nemzetet képviselő koalíció darabokra hulljon és a szövetkezett pártok egymás hajába essenek, hát akkor az egész nemzetnek figyelmeztetnie kell képviselőit, hogy árulásnak tekintené azt, ha a koalíciót szétrobbantanák. Én elismerem azt, hogy normális és békés időkben hasznos dolog az, ha van egy számbavehető és súlylyal bíró parlamenti ellenzék, de még hasznosabb dolog az, ha veszély idején az egész nemzet összetart. Ne tegyük lehetővé ellenségeinknek azt, hogy egy nagy magyar ellenzék segítsen nekik az általunk annyira gyűlölt magyar kormányt a nyeregből kiűtni. Ha a *Rathauskeller* államférfiai olyan magyar segélycsapatokra számítanak, akik nálunk is a pluralitás ellen küzdenek: akkor gondoskodjunk arról, hogy a már szövetségesül megnyert Buchingeren és a nemzetiségi túlzókon kívül legfőljebb még az osztálysorsjáték igazgatóságának berkeiben találjanak elvtársakra.

És ha a «Reichspost» azt akarja, hogy a banknak összes érckészlete, a «hadi kincs» Bécsben maradjon, mi meg követeljük, hogy az egész érckészlet Budapestre kerüljön.

Az osztrák-magyar banknak fennállása óta Bécsben van a székhelye. Már a szabadalmat nyújtó két állam között fennálló közjogi paritásból kifolyólag is jogos volna az a követelés, hogy a netalán újonnan nyújtandó szabadalom időtartama alatt a közös jegybank neve *«Magyar-osztrák bank»*, székhelye pedig *Budapesten* legyen és *hogy összes aranykészleteit Budapesten helyezze el.* Üzlet-

társunknak — Ausztriának — pedig bele kell nyugodnia abba, hogy ami 40 éven át *uni justum* volt, az a legközelebbi 10 vagy 12 évre *alteri aequum* lesz annál is inkább, mert hiszen a jegybank hitelanyagának mintegy 60%-át Magyarország szolgáltatja.

Vizsgáljuk meg közelebbről, hogy az így kontemplált «Magyar-osztrák banknak» miféle esélyei vannak a megvalósításra.

A «magyar-osztrák bank» ellen mindenekelőtt azt lehet felvetni, hogy a függetlenségi és 48-as pártnak nagy része már annyira beleélte magát az önálló bank eszméjébe és ennek megvalósítása végett annyira előre tolt a pozícióját, hogy a visszavonulás már lehetetlenné vált és így a 48-as párt nem fogadhatja el most már a közös bankot semmiféle formájában.

Ezen ellenvetésre legyen szabad egy kiváló közjogi írónknak, dr. Polner Ödönnek «Magyarország és Ausztria közjogi viszonya» című pályadíjat nyert művéből a következőket idéznem:

«Az osztrák-magyar bank nem állami intézmény, hanem magánjogi szabályok alá eső kereskedelmi társaság, részvénytársulat. Ennélfogva az a kérdés merül fel, hogy mint ily magánjogi intézmény, mely államnak a magánjoga alkalmazandó rá. A kereskedelmi társaságok, mint jogi személyeknek jogi hovátartozósága iránt azoknak *székhelye* irányadó s e szerint az osztrák-magyar bank mint amelynek székhelye Bécsben van, az ausztriai magánjog uralma alá tartozik s így *kizárólag ausztriai és nem közös vállalat*, mert hisz az, hogy közös vállalat, mást nem jelenthetne, mint azt, hogy valamely közös magánjog

uralma alá tartoznék, ami pedig lehetetlen, mert a két államnak közös államhatalma s tehát közös magánjoga nincs. Igaz, hogy az osztrák-magyar banknak az alapszabályai magyar törvénybe is foglaltattak. De ezeket az alapszabályokat semmi esetre sem lehet valami *közös* speciális jognak s a bankot *közös banknak* tekinteni, hanem egy egészen *idegen, külföldi banknak*, melynek a magyar állam bizonyos különös állást, szabadalmat adott, melyre nézve más jogszabályokat alkotott, mint más idegen ilyenemű vállalatokra, részvénytársaságokra.» (L. Polner: «Magyarország és Ausztria közjogi viszonya» 212. l.)

Ha igaz az, hogy az osztrák-magyar bank kizárólag ausztriai vállalat azért, mert székhelye Bécsben van és mert a részvénytársaságok azon állam magánjogi uralma alá tartoznak, ahol székhelyük van: akkor igaznak kell lennie annak is, hogy *egy magyar-osztrák bank Budapest székhelylyel szintén nem volna közös banknak tekinthető, hanem kizárólag magyar vállalatnak, mert az a magyar államnak magánjogi uralma alá tartozna, amely jogi állapoton mit sem változtatna az, hogy annak Ausztria bizonyos különös állást, szabadalmat adna.*

A függetlenségi párt nem kifogásolhat egy kizárólagosan magyarországi vállalatot csak azért, mert ez üzletkörét Ausztriára is kiterjeszti, amikor a magyar részvénytársaság üzletkörének ezen kiterjesztése a vállalatra is, de az országra is haszonnal jár.

A nemzeti bank szervezésének ilyen módja nemcsak hogy akadályául nem szolgálna a külön vámterület felállításának, hanem az «önálló bankkal» járó belpolitikai és gazdasági hátrányokkal szemben, — ame-

lyeket az első fejezetben részletesen ismertettem — nagyon is alkalmas eszközét képezné a vámterületi elkülönítésnek.

Már Kossuth Lajos az 1848-ik évnek márciusában azt a tanácsot adta V. Ferdinándnak, hogy hagyja ott Bécset, jöjjön Budára és a birodalomnak súlypontját ide helyezze át. És a magyar-osztrák banknak Budapesten való felállítása jelentene-e mást, mint hogy a birodalom súlypontjának Magyarországra való áthelyezése végre valahára megkezdődött. Ha a monarkia politikai súlypontja a bank áttételével még teljesen nem is helyeződne át a magyar fővárosba: mindenestre megszűnnék az eddigi egyoldalú és tarthatatlan állapot és a monarkia politikai erői egy ellipszisnek alakját vennék fel, amelynek központja a két székesfőváros volnának.

A második ellenvetés, ami a magyar-osztrák bank eszméje ellen megtehető volna, az, hogy épúgy, mint ahogy kartelbankba nem, Ausztria abba sem fog beleegyezni sohasem, hogy a jegybank székhelye Bécsből Budapestre helyeztessék át. Az osztrák törvényhozás azonban, ha közjogi szövetségesét egyenjogú félnek akarja elismerni — amint hogy a kiegyezési törvények szerint bennünket ilyennek el kell hogy ismerjen — csak két alternatívát állíthat föl velünk szemben: azt, hogy vagy legyen közös bank, vagy pedig legyen két teljesen különálló jegybank. E két alternatívából közjogi és üzleti szövetséges társunk szabadon választhat mint ahogy mi is szabadon rendelkezhetünk e tekintetben. Azt a kikötést azonban, hogy bár a választási

joga a közös bankra esett, de ezt csak olykép tartja fenn, hogy a bank székhelye örökidőig Bécsben maradjon: Ausztriának tennie nem állhat jogában, mert ez a paritás elvét sértené. Ily kikötéssel Ausztria csak azt demonstrálná, hogy náluk a *«fair play»*, a korrekt és szép játék fogalma ismeretlen dolog; ez pedig ránk nézve azt a kényszerűséget involválná, hogy az ilyen üzleti szövetséget, amelyben társunk csak oly feltétellel vesz részt, hogy neki *«pars leonina»* jusson: részükről *minden áron* fel kell bontani, mert az ilyen társasági szerződésnek fentartása inkompatibilis volna a német önérzetével és becsületével.

A kartel-bank és a magyar-osztrák bank felállításának esélyei között az utóbbi javára még egy lényeges különbség van. A közös uralkodótól a kartel-bank tekintetében legföljebb annyit kívánhatunk, hogy az ellen a maga részéről akadályt ne gördítsen, hanem hogy inkább jóakarató semlegességet tanúsítson iránta. Azt kívánni azonban, hogy a kartel-bankot Ausztriában maga az uralkodó forszirozza, hogy annak megvalósítása érdekében uralkodói befolyását és hatalmát is latba vesse, az már — legalább az én szemmértékem szerint — egy kissé sok volna. Mert a dolog természete szerint a közös uralkodó beleegyezését adhatja ugyan ahhoz, hogy két állama egy közös vállalatot — mely vállalat bizonyos tekintetben a monarchia dualisztikus egységének jelképét hordja magán — megszüntessen és helyette két külön vállalatot állítson fel. Ennyit mondom megtehet az uralkodó és ennyit meg is kell tennie, hacsak azt a tör-

vényes rendelkezést, mely mindkét államát feljogosítja a külön bank felállítására, megsérteni nem akarja. Azt azonban ne várjuk az uralkodótól, hogy a jegybank közösségének megszüntetését épen ő forszirozza, mert ez nemcsak hogy nem képezi kötelességét az uralkodónak, hanem ellenkezőleg, az ilyen kívánságot egyenesen uralkodói kötelességének megszegésére való felhívásnak tekinthetné.

Másként áll azonban az uralkodó helyzete a magyar-osztrák bank eszméjével szemben. A koronázási hitlevél szerint az uralkodó arra tett esküt, hogy Magyarország törvényeit nemcsak megtartja, de másokkal is megtartatja. A két állam közötti közjogi paritást alaptörvényeink állapítják meg és ha az osztrák parlament gyakorlatilag meghiusítják annak érvényesítését és bennünket a jegybank kérdésében az írott jog, úgyszintén a méltányosság ellenére állandóan inferioritásba akar szorítani: akkor a magyar kormány méltán teheti meg az uralkodónak azt az előterjesztést, hogy figyelmeztesse az osztrák kormányt arra, hogy Ausztriának jogtalan magatartása a magyar királyságnak méltóságát és jogait sérti. Mi sem állja útját annak, hogy az uralkodó ez esetben teljes hatalmát érvényesítse a renitenskedő osztrák parlamenttel szemben, annál is inkább, mert a monarkia egysége szempontjából teljesen irreleváns, hogy a közös bank székhelye Bécsben, Budapesten, vagy pedig Kikutyinban van-e?

Az önálló banknak legintranzigensebb hívei is nyugodtan magukévá tehetik a magyar-osztrák bank eszméjét, már csak taktikai okokból is. Mert vagy

sikerül azt keresztülvinni, vagy nem. Az első esetben létrejön a magyarországi székhellyel bíró és ezért kizárólag Magyarországnak magánjogi fenhatósága alatt álló, kizárólag magyar jellegű részvénytársaság, mely vállalat összes érckészleteit Budapesten tartaná és deviza-politikáját is innen irányítaná. Ennek a vívmánynak értéke Magyarország nemzetközi tekintélyének emelése szempontjából, de belpolitikai és gazdasági szempontból is legalább is felérne az önálló banknak értékével. Vagy pedig nem sikerül a magyar-osztrák bankot létesíteni, ez az eset viszont ránk nézve nagy horderejű taktikai előnyökkel járna.

Ha az osztrákok a magyar-osztrák bankot megtudják hiúsítani, akkor a koronával szemben a külön bank kényszerű felállításának összes ódiума az osztrákokra kerül. Mert Európa első gavallérja be fogja látni, hogy nemzeti becsületünk és a bizonytalan jövőnek esélyei lehetetlenné teszik ránk nézve azt, hogy a közös bank székhelyét és érckészletét továbbra is Bécsben hagyjuk és lehetetlenné teszi egy oly vállalati társaságban való benmaradásunkat, amelyben társunknak magyarofobiája jogos és törvényes igényünknek érvényesítését megghusítja.

De lefelé, a választó közönség előtt is igen előnyös taktikai pozícióba kerülne a függetlenségi párt. Mert ha győzelemre vinné a magyar-osztrák banknak tervét, nem lehetünk kétségben afelől, hogy a nemzet azt nagy politikai és gazdasági vívmánynak tekintené. Ha ellenben a magyar-osztrák bank eszméje elbuknék és a függetlenségi párt csak ultima rációként létesí-

tené az önálló bankot: akkor az 1918-ik évet megelőző általános választások alkalmával, hogyha addig az időközben felállított külön bank az első fejezetben részletezett gazdasági károkat teljes mértékben előidézte volna is, a függetlenségi párt joggal hivatkozhatnék arra, hogy mi a viszonyokkal számolva nem akartunk mindenáron és csökönyösen az elveinken nyargalászni és mi nem akartuk a bankközösséget feltétlenül megszüntetni, hanem ellenkezőleg fentartani kívántuk azt, de csak oly módon, mely a nemzetnek politikai becsületével és létbiztonságával nem áll ellentétben. Azért, hogy közjogi szövetséges társunk ezt megakadályozta és hogy illojális magatartásával egyenesen rákényszerített bennünket a külön bank felállítására, mi nem felelhetünk. Nem a mi pártunk szoktatta rá szövetséges társunkat a fenhéjázásra, hanem rászoktatta azt a volt gerinctelen szabadelvű párt. Kizárt dolognak tartom, hogy ily körülmények között a nemzet a függetlenségi pártnak az 1918 előtti képviselőválasztásokon a politikai felmentvényt meg nem adná, ami nem jelentene kevesebbet, minthogy a nemzet a pártnak mandátumot ad arra, hogy a külön vámterületet az 1918-ik évre haladéktalanul állítsa fel.

Politikai elmefuttatásom véget ért. Eredménye ez: követeljük a magyar-osztrák bankot székhelyével és összes érckészleteivel Budapesten. Ha ez nem megy, állítsuk fel ultima rációként a külön bankot. Más elfogadható alternatíva nincsen.